

Verklaring Ongunstige Effecten

Verklaring inzake de belangrijkste ongunstige
effecten van beleggingsbeslissingen op
duurzaamheidsfactoren

30 juni 2024

Inhoudsopgave

Samenvatting	3	>
Summary	4	>
Beschrijving van de belangrijkste ongunstige effecten	5	>
- Klimaat- en andere milieu-indicatoren	5	>
- Indicatoren voor sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten, en bestrijding van corruptie en omkoping	8	>
- Indicatoren voor beleggingen in overheden en supranationale instellingen	9	>
- Indicatoren voor beleggingen in vastgoedactiva	9	>
Andere indicatoren voor de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren	10	>
- Klimaat- en andere milieu-indicatoren	10	>
- Indicatoren voor sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping	11	>
Beschrijving van beleid voor de identificatie en prioritering van de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren	12	>
- Identificatie en prioritering van de belangrijkste ongunstige effecten	12	>
- Onze aanpak om ongunstige effecten te beperken	13	>
- Verantwoordelijkheden voor het beleid en goedkeuring	14	>
Engagementbeleid	16	>
Verwijzing naar internationale standaarden	17	>
Historische vergelijking	19	>

Financiële marktdeelnemer

Stichting PME Pensioenfonds

LEI Code RR5C8B0WL67LM8LXGY08

Samenvatting

Read in English >

Stichting PME Pensioenfonds (hierna: PME), met LEI code RR5C8B0WL67LM8LXGY08¹, neemt de belangrijkste ongunstige effecten van zijn beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren in aanmerking. Deze verklaring is de geconsolideerde verklaring inzake de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren van PME.

Dit document heeft betrekking op de referentieperiode van 1 januari 2023 tot en met 31 december 2023. In 2023 is voor het eerst gerapporteerd over de gemeten belangrijkste ongunstige effecten over het voorgaande jaar. Die rapportage had betrekking op 2022.

Deze verklaring wordt opgesteld uit hoofde van Europese wetgeving over duurzaamheid, namelijk de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), en wordt jaarlijks vóór juli geactualiseerd met de gemeten belangrijkste ongunstige effecten. Beleggingsbeslissingen hebben effect op de wereld. Zo kunnen beleggingen gunstige, maar ook ongunstige gevolgen hebben op duurzaamheidsfactoren. Deze duurzaamheidsfactoren hebben betrekking op een breed scala van ecologische-, sociale- en werkgelegenheidszaken. Denk bijvoorbeeld aan de eerbiediging van mensenrechten of het behoud van biodiversiteit.

In de SFDR zijn een aantal onderwerpen aangemerkt als belangrijkste negatieve effecten op duurzaamheidsfactoren in de vorm van 14 verplichte indicatoren over duurzaamheidsaspecten voor bedrijven, 2 verplichte indicatoren voor overheden en supranationale instellingen, en 2 verplichte indicatoren voor vastgoedactiva. Verder zijn er 4 aanvullende indicatoren over ESG-onderwerpen geselecteerd door PME. Dit betreft de indicatoren 'beleggingen in ondernemingen zonder initiatieven voor koolstofemissiereductie', 'ontbreken van een mensenrechtenbeleid', 'natuurlijke soorten en beschermde gebieden' en 'beleggingen in ondernemingen zonder een preventiebeleid voor arbeidsongevallen'. Veel van deze onderwerpen worden meegenomen in beleggingsbeslissingen in grote delen van de aandelen-, bedrijfsobligatie-, staatsobligatie- en vastgoedportefeuilles. Dit houdt in dat de desbetreffende indicator of een vergelijkbaar onderwerp is opgenomen in het uitsluitingsbeleid, de samenstelling van de beleggingsportefeuilles, het stembeleid of een engagementprogramma.

¹ Een LEI code is een uniek nummer waarmee financiële toezichthouders (zoals de Autoriteit Financiële Markten) transacties wereldwijd volgen en, wanneer nodig, ingrijpen. Het doel is om de financiële markten transparanter te maken, beleggingsrisico's beter te beheersen en beleggers te beschermen.

Summary

Stichting PME Pensioenfond (hereinafter: PME), LEI code LEI Code RR5C8B0WL67LM8LXGY08, considers principal adverse effects of its investment decisions on sustainability factors. This document is PME's consolidated statement on principal adverse impacts on sustainability factors.

This document concerns the reference period from 1 January 2023 to 31 December 2023. In 2023, reporting on the measured principal adverse effects was done for the first time. That report pertained to 2022.

This statement has been drawn up pursuant to the European Union's legislation on sustainability, namely the Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), and is updated annually before July with the measured principal adverse impacts. Investment decisions affect the world, and investments can have favourable but also adverse effects on sustainability factors. These sustainability factors concern a wide range of environmental, social, and employment issues, for example, respect for human rights or the preservation of biodiversity.

The SFDR designates a number of issues as the principal negative effects on sustainability factors in the form of 14 mandatory indicators on sustainability issues for companies, 2 mandatory indicators for public authorities and supranational institutions, and 2 mandatory indicators for real-estate assets. PME has also selected 4 additional indicators regarding ESG issues. These are 'Investments in companies without carbon emission reduction initiatives', 'Absence of a human rights policy', 'Natural species and protected areas', and 'Investments in companies without workplace accident prevention policies'. Many of these issues are factored into investment decisions in large parts of the equity, corporate bond, government bond, and real estate portfolios. This means that the relevant indicator or a similar issue is included in the exclusion policy, the composition of investment portfolios, the voting policy, or an engagement programme.

Beschrijving van de belangrijkste ongunstige effecten

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste ongunstige effecten van beleggingen op duurzaamheidsfactoren opgenomen. Per 30 juni 2024 is deze tabel geactualiseerd met de metingen over het voorafgaande jaar, 2023, gemeten per kwartaal. Per ongunstig effect is een score opgenomen die iets zegt over de omvang van de gemeten ongunstige effecten. Ook is beschreven welke activiteiten worden ondernomen om deze te voorkomen of te verminderen. Hierbij geldt dat er verschillende soorten activiteiten kunnen worden ondernomen, zoals het gebruik van stemrecht als aandeelhouder, het aangaan van een dialoog met ondernemingen of uitsluiting van bepaalde beleggingen.

Indicatoren voor ondernemingen waarin is belegd						
Indicator ongunstige effecten op duurzaamheid	Parameter	Effecten 2023	Effecten 2022	Toelichting	Genomen maatregelen en voor de volgende referentieperiode geplande maatregelen en vastgestelde streefdoelen	
Klimaat- en andere milieu-indicatoren						
Broeikasgas-emissies	1. BKG-emissies	Scope 1-BKG-emissies	969.460,28 tCO ₂ e	1.066.046,47 tCO ₂ e	De scope 1 uitstoot is voornamelijk gedaald door een lagere allocatie naar de sectoren 'Industriële conglomeraten' en 'Transport', welke een hoge scope 1 uitstoot hebben.	<p>Genomen maatregelen In de aandelen-, bedrijfsobligaties en private equity portefeuilles worden verschillende acties genomen die als doel hebben om bij te dragen aan het beperken van de uitstoot van broeikasgassen in de reële economie. Er wordt o.a. gebruik gemaakt van ESG screenings die er op gericht zijn om bedrijven die zich onvoldoende inzetten om de energietransitie te realiseren te verwijderen uit de portefeuille. Zo worden in de aandelenportefeuille in een aantal carbon intensieve sectoren bedrijven verwijderd die relatief slecht scoren ten opzichte van andere bedrijven in dezelfde sector op basis van een energietransitie beoordeling, waarin o.a. de huidige uitstoot, de maatregelen die het bedrijf neemt en het ambitieniveau van doelstellingen die het bedrijf zet worden meegewogen. Er wordt gebruik gemaakt van sector specifieke beoordelingen.</p> <p>In de portefeuille die resteert, worden bedrijven gemotiveerd om verdere stappen te nemen middels het engagement en stembeleid. Het engagementprogramma over de energietransitie is in 2023 uitgebreid naar bedrijven aan de vraagkant in de energiesectoren. Daar waar gebruik gemaakt wordt van actief beheer, worden beheerders mede geselecteerd en beoordeeld op basis van hun kennis en ervaring ten aanzien van het meewegen van ESG aspecten.</p> <p>Geplande maatregelen Jaarlijks, ook in 2024, worden de bedrijven in onze beursgenoteerde aandelen- en obligatieportefeuilles beoordeeld op basis van verschillende klimaatcriteria. De bedrijven die niet aan deze criteria voldoen, komen niet in aanmerking voor opname in de portefeuille. Daarnaast worden de beheerders beoordeeld op o.a. hun vermogen om ESG aspecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen. Naar verwachting zullen we per 2024 aan beheerders van onze meer geconcentreerde aandelen portefeuille in ontwikkelde landen extra richtlijnen meegeven in de mandatering. Voor ons belangrijke thema's krijgen hierin meer nadruk, waaronder het thema energietransitie.</p> <p>Vastgestelde streefdoelen • Een beleggingsportefeuille met netto-nul BKG emissies in 2050. • 50% absolute reductie van de scope 1 en 2 BKG emissies van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille in 2030 ten opzichte van 2019.</p>
		Scope 2-BKG-emissies	279.130,06 tCO ₂ e	321.447,05 tCO ₂ e	De scope 2 uitstoot is gedaald door de lagere allocatie naar grote uitstoters, het grootste effect is in de sectoren: 'Industriële conglomeraten' en 'Elektronische componenten', beiden sectoren met een relatief hoge scope 2 uitstoot.	
		Scope 3-BKG-emissies (vanaf 1 januari 2023)	10.474.204,71 tCO ₂ e	13.148.500,70 tCO ₂ e	De scope 3 uitstoot is voornamelijk gedaald door een lagere allocatie naar de sector: 'industriële conglomeraten'. Daarnaast is de gemiddelde scope 3 uitstoot van bedrijven in de sector 'Chemicaliën' afgenomen.	
		Totale BKG-emissies	11.722.795,05 tCO ₂ e	14.535.994,23 tCO ₂ e	De databeschikbaarheid voor bedrijfsobligaties in opkomende landen is substantieel lager, zowel in vergelijking tot andere markten als bij aandelen. Hierdoor hebben individuele transacties binnen de opkomende landen bedrijfsobligatieportefeuille veel invloed op de BKG-emissies.	
	2. Koolstofvoetafdruk	Koolstofvoetafdruk	24,40 tCO ₂ e/€ mln	26,42 tCO ₂ e/€ mln	De koolstofvoetafdruk is een stuk lager door een lagere allocatie naar sectoren met hoge uitstoot zoals: 'Industriële conglomeraten', 'Mijnbouw en geïntegreerde productie' en 'Handelsbedrijven en distributeurs'. Daarnaast is ook de koolstofvoetafdruk van de bedrijven waarin wordt belegd afgenomen, voornamelijk in de sectoren: 'Multi-voorzieningen', 'Luchtvracht' en 'Logistiek'.	
	3. BKG-intensiteit ondernemingen waarin is belegd	BKG-intensiteit ondernemingen waarin is belegd	74,06 tCO ₂ e/€ mln omzet	83,58 tCO ₂ e/€ mln omzet	Het aantal bedrijven dat is uitgesloten is toegenomen door aanscherping van het uitsluitingsbeleid. Bedrijven die zich bezighouden met steenkoolproductie zijn uitgesloten, waardoor de BKG-intensiteit van de portefeuilles is afgenomen. Daarnaast is er een algemene trend waarneembaar waarbij bedrijven hun BKG-intensiteit verlagen. In lijn met deze trend neemt ook de BKG-intensiteit van de bedrijven in de portefeuille af. De grootste dalers zijn in de sectoren: 'Multi-utilities' en 'Electric Utilities'.	

Indicator ongunstige effecten op duurzaamheid	Parameter	Effecten 2023	Effecten 2022	Toelichting	Genomen maatregelen en voor de volgende referentieperiode geplande maatregelen en vastgestelde streefdoelen	
Broeikasgas-emissies	4. Blootstelling aan ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	Aandeel beleggingen in ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen	3,20%	3,78% ²	Het aantal bedrijven dat is uitgesloten is toegenomen door aanscherping van het uitsluitingsbeleid. Bedrijven die zich bezighouden met steenkoolproductie zijn uitgesloten. Dit heeft direct impact gehad op de blootstelling aan ondernemingen actief in de sector fossiele brandstoffen. Deze ondernemingen zaten vooral in de sectoren: 'Mijnbouw en geïntegreerde productie' en 'Handelsbedrijven en distributeurs'.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>We beleggen niet in bedrijven die actief zijn in de productie van steenkool en fossiele olie en gas op basis van sectorclassificaties van de benchmarkproviders. In 2023 hebben we de uitsluitingscriteria aangescherpt voor steenkool op basis van de Global Coal Exit List van Urgewald.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>We zijn voornemens de uitsluitingscriteria voor de productie van olie en gas uit te breiden door gebruik te maken van de Global Oil and Gas Exit List van Urgewald. Daarnaast willen we ook alle bedrijven uitsluiten waarvan op basis van MSCI data geconcludeerd kan worden dat zij 'enige omzet genereren' uit de productie van olie en/of gas.</p>
	5. Aandeel verbruik en opwekking niet-hernieuwbare energie	Aandeel verbruik van niet-hernieuwbare energieën opwekking van niet-hernieuwbare energie van ondernemingen waarin is belegd, uit niet-hernieuwbare energiebronnen, ten opzichte van hernieuwbare energiebronnen	26,18%	38,19%	De afname wordt veroorzaakt door een sterke daling van de databeschikbaarheid. Bepaalde data is nog niet beschikbaar op het moment van schrijven, we sturen actief op hogere datakwaliteit en beschikbaarheid bij onze dataleveranciers.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>We beleggen niet in elektriciteitsmaatschappijen waarvan de omzet voor meer dan 30% gebaseerd is op energieopwekking met behulp van kolen.</p> <p>Middels ons dialoogprogramma stimuleren we achterblijvers in deze sector om het gebruik van kolen voor energieopwekking uit te faseren en vragen we bedrijven om zich te committeren aan een 1,5 graden pad.</p> <p>We voeren engagement met bedrijven in sectoren die relatief veel energie verbruiken: de staalsector, cementsector, chemische industrie en producenten van industriële goederen. We stimuleren deze bedrijven om minder afhankelijk te worden van niet-hernieuwbare energie en, waar mogelijk, hernieuwbare energie te gebruiken.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>Jaarlijks, ook in 2024, worden de bedrijven in onze beursgenoteerde aandelen en obligatieportefeuilles beoordeeld op basis van verschillende klimaatcriteria. De bedrijven die niet aan deze criteria voldoen, komen niet in aanmerking voor opname in de portefeuille. Daarnaast worden de beheerders beoordeeld op o.a. hun vermogen om ESG aspecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen.</p> <p>Naar verwachting zullen we per 2024 aan beheerders van onze meer geconcentreerde aandelen portefeuille in ontwikkelde landen extra richtlijnen meegeven in de mandatering. Voor ons belangrijke thema's krijgen hierin meer nadruk, waaronder het thema energietransitie.</p> <p>Het engagementprogramma wordt voortgezet in 2024.</p>
	6 ³ . Intensiteit energieverbruik per sector met grote klimaat-effecten	Energieverbruik in GWh per miljoen EUR aan inkomsten van ondernemingen waarin is belegd, per sector met grote klimaat-effecten	A: 0,11 B: 1,11 C: 0,44 D: 2,53 E: 1,77 F: 0,19 G: 0,06 H: 0,75 L: 0,36	A: 0,89 B: 1,63 C: 0,62 D: 5,38 E: 2,26 F: 0,23 G: 0,18 H: 1,09 L: 0,44	De daling bij sector D wordt veroorzaakt door datakwaliteit en databeschikbaarheid. Voor de andere sectoren is de databeschikbaarheid ook afgenomen.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>We monitoren waar mogelijk de klimaatperformance van onze beleggingen op basis van sectorspecifieke carbon intensiteitsmaatstaven. Hierop zijn ook doelstellingen gezet voor 2030. Om hier naartoe te bewegen wordt o.a. gebruik gemaakt van ESG screenings die erop gericht zijn om bedrijven die zich onvoldoende inzetten om de energietransitie te realiseren te verwijderen uit de portefeuille. Zo worden in de aandelenportefeuille in een aantal carbon intensieve sectoren bedrijven verwijderd die relatief slecht scoren ten opzichte van andere bedrijven in dezelfde sector op basis van een energietransitie beoordeling, waarin o.a. de huidige uitstoot, de maatregelen die het bedrijf neemt en het ambitieniveau van doelstellingen die het bedrijf zet worden meegewogen. Er wordt gebruik gemaakt van sector specifieke beoordelingen.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>Jaarlijks, ook in 2024, worden de bedrijven in onze beursgenoteerde aandelen en obligatieportefeuilles beoordeeld op basis van verschillende klimaatcriteria. De bedrijven die niet aan deze criteria voldoen, komen niet in aanmerking voor opname in de portefeuille. Daarnaast worden de beheerders beoordeeld op o.a. hun vermogen om ESG aspecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen.</p> <p>Naar verwachting zullen we per 2024 aan beheerders van onze meer geconcentreerde aandelen portefeuille in ontwikkelde landen extra richtlijnen meegeven in de mandatering. Voor ons belangrijke thema's krijgen hierin meer nadruk, waaronder het thema energietransitie.</p> <p>Het engagementprogramma wordt voortgezet in 2024.</p>

² De uitsluiting die PME doet op ondernemingen uit de olie- en gassector wordt gedaan op basis van sectorclassificaties van de benchmarkproviders. De definitie die de regelgeving gebruikt is breder, namelijk ondernemingen die inkomsten verkrijgen uit de exploratie, ontginning, winning, productie, verwerking, opslag, raffinage of distributie, waaronder begrepen vervoer, opslag en handel van fossiele brandstoffen. Met die reden komt het percentage niet op 0 uit.

³ SECTIE A - LANDBOUW, BOSBOUW EN VISSERIJ; SECTIE B - WINNING VAN DELFSTOFFEN; SECTIE C - INDUSTRIE; SECTIE D - PRODUCTIE EN DISTRIBUTIE VAN ELEKTRICITEIT, GAS, STOOM EN GEKOELDE LUCHT; SECTIE E - DISTRIBUTIE VAN WATER; AFVAL- EN AFVALWATERBEHEER EN SANERING; SECTIE F - BOUWNIJVERHEID; SECTIE G - GROOT- EN DETAILHANDEL; REPARATIE VAN AUTO'S EN MOTORFIETSEN; SECTIE H - VERVOER EN OPSLAG; SECTIE L - EXPLOITATIE VAN EN HANDEL IN ONROEREND GOED

Indicator ongunstige effecten op duurzaamheid		Parameter	Effecten 2023	Effecten 2022	Toelichting	Genomen maatregelen en voor de volgende referentieperiode geplande maatregelen en vastgestelde streefdoelen
Biodiversiteit	7. Activiteiten met negatieve gevolgen voor biodiversiteits-gevoelige gebieden	Aandeel beleggingen in ondernemingen met vestigingen/activiteiten in of bij biodiversiteits-gevoelige gebieden wanneer de activiteiten van die ondernemingen negatieve gevolgen voor die gebieden hebben	5,62%	2,85%	De datakwaliteit en databeschikbaarheid zijn dit jaar toegenomen waardoor het gerapporteerde cijfer accuraater is geworden.	<p>Genomen maatregelen Begin 2023 hebben we met vijf bedrijven engagement gevoerd op het onderwerp biodiversiteit, waarbij de focus lag op het voorkomen van ontbossing in de toeleveringsketen van bedrijven. Eind 2023 zijn vijf bedrijven toegevoegd aan het engagement, als onderdeel van Nature Action 100 en het engagement via FAIRR op de eiwittransitie. Beide samenwerkingsverbanden zijn een wereldwijd door investeerders geleid initiatief gericht op het aanpakken van het verlies aan biodiversiteit en het beschermen van ecosystemen. We zullen bij het engagement een sectorspecifieke benadering hanteren en engagement voeren op onderwerpen die voor wat betreft impact op biodiversiteit het meest materieel zijn voor een bepaalde sector.</p> <p>In de ESG screenings die toegepast worden op de aandelen- en obligatieportefeuilles wordt de performance op de onderwerpen biodiversiteit en landgebruik en grondstoffengebruik meegewogen, voor de bedrijven waarvoor deze onderwerpen als relevant worden gezien.</p> <p>Geplande maatregelen In de passief beheerde beursgenoteerde aandelenportefeuille worden in 2024 nieuwe selectiecriteria geïntroduceerd, waaronder twee criteria die betrekking hebben op de prestaties van bedrijven op het thema biodiversiteit.</p> <p>Jaarlijks, ook in 2024, worden de beheerders beoordeeld op o.a. hun vermogen om ESG aspecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen. Naar verwachting zullen we per 2024 aan beheerders van onze meer geconcentreerde aandelen portefeuille in ontwikkelde landen extra richtlijnen meegeven in de mandatering. Voor ons belangrijke thema's krijgen hierin meer nadruk, waaronder de thema's biodiversiteit en eiwittransitie.</p>
Watergehalte	8. Emissies in water	Door de ondernemingen waarin is belegd veroorzaakte emissies in water (in ton) per miljoen EUR aan beleggingen, uitgedrukt als gewogen gemiddelde	0,002	3,18	De data beschikbaarheid ten opzichte van vorig jaar is sterk afgenomen. Voor deze indicator is er erg weinig data beschikbaar, dit beïnvloedt de betrouwbaarheid van de gerapporteerde effecten.	<p>Genomen maatregelen In de ESG screenings die toegepast worden op de aandelen- en obligatieportefeuilles wordt de performance op het onderwerp watergebruik meegewogen, voor de bedrijven waarvoor dit onderwerp als relevant wordt gezien.</p> <p>Geplande maatregelen In de passief beheerde beursgenoteerde aandelenportefeuille worden in 2024 nieuwe selectiecriteria geïntroduceerd, waaronder criteria die betrekking hebben op de prestaties van bedrijven op de thema's waterschaarste en afval.</p>
Afval	9. Aandeel gevaarlijk afval en radioactief afval	Door de ondernemingen waarin is belegd, geproduceerd gevaarlijk afval en radioactief afval (in ton) per miljoen EUR aan beleggingen, uitgedrukt als gewogen gemiddelde	0,13	54,84	De verschillen zijn te verklaren door de verbeterde datakwaliteit en databeschikbaarheid. Hoewel de databeschikbaarheid is verbeterd, is er voor deze indicator alsnog erg weinig data beschikbaar, dit beïnvloedt de betrouwbaarheid van de gerapporteerde effecten.	<p>Genomen maatregelen In de ESG screenings die toegepast worden op de aandelen- en obligatieportefeuilles wordt de performance op de onderwerpen verpakkingsmaterialen en afvalmanagement, elektronisch afval en schadelijke stoffen en afvalstoffen meegewogen, voor de bedrijven waarvoor deze onderwerpen als relevant wordt gezien.</p> <p>Geplande maatregelen In de passief beheerde beursgenoteerde aandelenportefeuille worden in 2024 nieuwe selectiecriteria geïntroduceerd, waaronder criteria die betrekking hebben op de prestaties van bedrijven op de thema's waterschaarste en afval.</p>

Indicator ongunstige effecten op duurzaamheid	Parameter	Effecten 2023	Effecten 2022	Toelichting	Genomen maatregelen en voor de volgende referentieperiode geplande maatregelen en vastgestelde streefdoelen	
Indicatoren voor sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten, en bestrijding van corruptie en omkoping						
Sociale thema's en arbeidsomstandigheden	10. Schendingen van de beginselen van de Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn geweest bij schendingen van het VN Global Compact of van de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen	0,04%	0,32%	Bedrijven in de portefeuille die in 2022 op basis van onze ESG-criteria onvoldoende scoorden op de indicator zijn vooruitgegaan, waardoor ze per 2023 voldoende scoorden. Voor deze indicator is er erg weinig data beschikbaar, dit beïnvloedt de betrouwbaarheid van de gerapporteerde effecten.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>We voeren engagement met bedrijven die de beginselen van de Global Compact of de OESO-richtsnoeren schenden. Tegelijkertijd maakten in 2023 11 bedrijven onderdeel uit van een van de engagementprogramma's gericht op mensenrechten en arbeidsomstandigheden via het engagementprogramma 'leefbaar loon en leefbaar inkomen'.</p> <p>We eisen van de beheerders van onze beleggingsportefeuilles een commitment aan de OESO richtsnoeren en de UNGP's. Ook monitoren we de praktische toepassing van deze richtlijnen.</p>
	11. Ontbreken van procedures en compliance mechanismen voor het monitoren van de naleving van de beginselen van de VN Global Compact-principes en de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen	Aandeel beleggingen in ondernemingen zonder een beleid voor het monitoren van de naleving van de beginselen van de Global Compact en de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen of zonder regelingen voor de afhandeling van klachten waarmee schendingen van de VN-beginselen of OESO-richtsnoeren kunnen worden aangepakt	28,67%	29,62%	Het hoofdzakelijke effect wordt veroorzaakt door bedrijven in de portefeuille die in 2022 geen beleid hadden dat aan de voorwaarden voldeed en dat in 2023 wel hebben.	<p>Als ondertekenaar van het IMVB-convenant, committeren we ons aan een aanpak waarbij de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen, het daarbij behorende sectorspecifieke richtsnoer, en de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights als basis worden genomen om ESG-risico's te identificeren, te prioriteren en te adresseren.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>In de passief beheerde beursgenoteerde aandelenportefeuille worden in 2024 nieuwe selectiecriteria geïntroduceerd, waaronder criteria die betrekking hebben op de prestaties van bedrijven op de thema's die onderdeel uitmaken van de eerder genoemde richtlijnen, namelijk gezondheid en veiligheid, toegang tot medische zorg en goed ondernemingsbestuur. Deze thema's krijgen naar verwachting per 2024 ook meer nadruk in de monitoring van beheerders van onze meer geconcentreerde aandelenportefeuille in ontwikkelde landen.</p>
	12. Niet-gecorrigeerde loonkloof tussen mannen en vrouwen	Gemiddelde niet-gecorrigeerde loonkloof tussen mannen en vrouwen bij ondernemingen waarin is belegd	2,89%	2,33%	Het grootste verschil wordt veroorzaakt door een toegenomen databeschikbaarheid. Daarnaast is er een stijging van de niet-gecorrigeerde loonkloof bij banken. Bij deze banken wordt er relatief veel cash in kas gehouden. Deze gelden worden eveneens meegenomen in de PAI indicatoren. Voor deze indicator is er erg weinig data beschikbaar, dit beïnvloedt de betrouwbaarheid van de gerapporteerde effecten.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>We sturen niet direct op deze indicator.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>We verwachten in 2024 geen aanvullende maatregelen te nemen rondom deze indicator.</p>
	13. Genderdiversiteit Raad van Bestuur	Gemiddelde verhouding tussen aantal vrouwelijke en mannelijke leden in de Raad van Bestuur van ondernemingen waarin is belegd, uitgedrukt als percentage van alle leden in de Raad van Bestuur	33,01%	31,03%	Het verschil wordt voornamelijk veroorzaakt door een stijging van het aantal mannen in het bestuur bij banken. PME houdt bij deze banken relatief veel cash aan. Deze gelden worden eveneens meegenomen in de berekening van de PAI indicatoren.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>PME heeft als uitgangspunt dat het bestuur en het management van ondernemingen de maatschappelijke diversiteit moet weerspiegelen. PME heeft in het stembeleid opgenomen dat op aandeelhoudersvergaderingen tegen benoeming van een verantwoordelijk bestuurder (bijvoorbeeld de voorzitter van de benoemingscommissie) wordt gestemd wanneer niet aan de norm van tenminste 30% vrouwen en mannen binnen het bestuur is voldaan. In sommige markten worden strengere quota gehanteerd, PME stemt in dat geval in lijn met het geldende quotum. Ook kan PME afwijkend stemmen als engagement daartoe aanleiding geeft.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>In de passief beheerde beursgenoteerde aandelenportefeuille worden in 2024 nieuwe selectiecriteria geïntroduceerd, waaronder criteria die betrekking hebben op de prestaties van bedrijven op het thema genderdiversiteit in de Raad van Bestuur.</p> <p>Jaarlijks, ook in 2024, worden de beheerders beoordeeld op o.a. hun vermogen om ESG aspecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen. Naar verwachting zullen we per 2024 aan beheerders van onze meer geconcentreerde aandelenportefeuille in ontwikkelde landen extra richtlijnen meegeven in de mandatering. Voor ons belangrijke thema's krijgen hierin meer nadruk, waaronder het thema gelijkheid, waarmee onder andere wordt bedoeld op de verhouding man/vrouw in het bestuur.</p>

Indicator ongunstige effecten op duurzaamheid		Parameter	Effecten 2023	Effecten 2022	Toelichting	Genomen maatregelen en voor de volgende referentieperiode geplande maatregelen en vastgestelde streefdoelen
	14. Blootstelling aan controversiële wapens (anti-persoonsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens)	Aandeel beleggingen in ondernemingen die zijn betrokken bij de productie of verkoop van controversiële wapens	0,00%	0,00%	N.V.T.	<p>Genomen maatregelen We sluiten bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens. Eind 2023 werden er om die reden 55 bedrijven uitgesloten.</p> <p>Geplande maatregelen We verwachten in 2024 geen aanvullende maatregelen te nemen rondom deze indicator.</p>
Indicatoren voor beleggingen in overheden en supranationale instellingen						
Ecologisch	15. BKG-intensiteit	BKG-intensiteit landen waarin is belegd	77,08 tCO ₂ e/€ mln GDP	100,10 tCO ₂ e/€ mln GDP	De daling wordt voornamelijk veroorzaakt door missende data van Brazilië, terwijl Brazilië in 2022 een hoge BKG-intensiteit had. Ook bij een aantal kleinere landen is de databeschikbaarheid verminderd. Bepaalde data is nog niet beschikbaar op het moment van schrijven, we sturen actief op hogere datakwaliteit en databeschikbaarheid bij onze dataleveranciers.	<p>Genomen maatregelen We sturen niet direct op deze indicator. Wel selecteren we vermogensbeheerders die onze beleggingen beheren mede op basis van de kwaliteit van hun ESG beleid. De beheerders die namens ons investeren voeren met een deel van de overheden waarin we beleggen gesprekken over hun bijdrage aan het beperken van klimaatverandering.</p> <p>Geplande maatregelen We voegen in 2024 een indicator aan ons landenraamwerk toe waarmee landen beoordeeld worden op hun bijdrage aan de energietransitie. Staatsobligaties en aandelen van staatsbedrijven worden niet opgenomen als een land zeer slecht presteert op deze maatstaf.</p>
Sociaal	16. Landen waarin is belegd met schendingen van sociale rechten	Aantal landen waarin is belegd met schendingen van sociale rechten (absoluut aantal en relatief aantal gedeeld door alle landen waarin is belegd), als bedoeld in internationale verdragen en overeenkomsten, beginselen van de Verenigde Naties en, in voorkomend geval, nationaal recht	1 land 0,00% van het belegd vermogen	2 landen 0,00% van het belegd vermogen	In het begin van 2022 was er nog een kleine positie belegd in Turkije, dit is gedurende 2022 verkocht. Daarnaast is er momenteel nog een kleine positie in Tunesië.	<p>Genomen maatregelen We sluiten landen uit die gesanctioneerd zijn door de EU en/of de VN vanwege schendingen van sociale rechten. Eind 2023 werden er 16 landen om deze reden uitgesloten.</p> <p>Aanvullend op deze uitsluiting beleggen we niet in staatsobligaties of staatsbedrijven in autoritaire landen zoals gedefinieerd door de Economist Intelligence Unit.</p> <p>Geplande maatregelen We verwachten in 2024 geen aanvullende maatregelen te nemen rondom deze indicator.</p>
Indicatoren voor beleggingen in vastgoedactiva						
Fossiele brandstoffen	17. Blootstelling aan fossiele brandstoffen via vastgoedactiva	Aandeel beleggingen in vastgoedactiva die een rol spelen bij het winnen, opslaan, vervoeren of produceren van fossiele brandstoffen	N.V.T.	N.V.T.	N.V.T.	<p>Genomen maatregelen De vastgoedbeleggingen betreffen met name beleggingen in woningen, winkels en kantoren. Een blootstelling aan de fossiele industrie middels vastgoed doet zich derhalve niet voor.</p> <p>Geplande maatregelen We verwachten in 2024 geen aanvullende maatregelen te nemen rondom deze indicator.</p>
Energie efficiëntie	18. Blootstelling aan energie-inefficiënte vastgoedactiva	Aandeel beleggingen in energie-inefficiënte vastgoedactiva	34,79%	18,21%	Het verschil wordt voornamelijk veroorzaakt door een hogere databeschikbaarheid.	<p>Genomen maatregelen We hebben onze klimaatdoelen vertaald in klimaatactieplannen voor beleggingen in vastgoed. We selecteren vastgoedbeheerders die zich inzetten voor CO₂-reductie en stimuleren hen waar nodig tot meer ambitie. We vragen beheerders concrete plannen uit te werken om vastgoedobjecten in lijn met de CRREM-paden te brengen, inclusief een planning voor renovatie, installatie zonnepanelen en vervanging van warmte-systemen. De beheerders van de Nederlandse en internationale vastgoedportefeuilles ontwikkelen deze plannen en zijn met name actief met het implementeren hiervan.</p> <p>Geplande maatregelen In 2024 voeren wij de dialoog met de beheerders om de verduurzamingsplannen verder door te ontwikkelen en te implementeren. Hierbij ligt de focus op gerichte korte termijn decarbonisatie-acties en de lange termijn strategische planning inclusief budgettering.</p> <p>Vastgestelde streefdoelen</p> <ul style="list-style-type: none"> • We dringen er bij de beheerders van de vastgoedportefeuilles op aan minimaal drie van de vijf sterren van het vergelijkende duurzaamheidskeurmerk GRESB te hebben. Vastgoedbeleggers die we nieuw aanstellen wordt gevraagd om binnen twee jaar de stap te maken naar vier sterren. • We willen de uitstootintensiteit van de vastgoedbeleggingen ruim voor 2030 in lijn brengen met het 1,5 graden scenario. Daarvoor wordt gebruik gemaakt van de methodiek die ontwikkeld is door CRREM, het door de Europese Unie gefinancierde onderzoeksproject Carbon Risk Real Estate Monitor. • In 2030 moet de uitstoot per vierkante meter vastgoed 40 procent lager zijn dan in 2020.

Andere indicatoren voor de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren

Indicatoren voor ondernemingen waarin is belegd

Indicator ongunstige effecten op duurzaamheid	Parameter	Effecten 2023	Effecten 2022	Toelichting	Genomen maatregelen en voor de volgende referentieperiode geplande maatregelen en vastgestelde streefdoelen	
Klimaat- en andere milieu-indicatoren						
Emissies	4. Beleggingen in ondernemingen zonder initiatieven voor koolstofemissiereductie	Aandeel beleggingen in ondernemingen zonder initiatieven voor koolstofemissiereductie die aansluiting bij de Overeenkomst van Parijs beogen	6,16%	9,33%	Het hoofzakelijke effect wordt veroorzaakt door ondernemingen die in 2022 geen initiatieven voor koolstofemissiereductie hadden deze in 2023 wel hebben.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>We maken gebruik van ESG screenings die er op gericht zijn om bedrijven die zich onvoldoende inzetten om de energietransitie te realiseren te verwijderen. Zo worden in de aandelenportefeuille in een aantal carbon intensieve sectoren bedrijven verwijderd die relatief slecht scoren ten opzichte van andere bedrijven in dezelfde sector op basis van een energietransitie beoordeling, waarin o.a. de maatregelen die het bedrijf neemt en het ambitieniveau van doelstellingen die het bedrijf zet worden meegewogen. Er wordt gebruik gemaakt van sector specifieke beoordelingen.</p> <p>In de portefeuille die resteert, worden bedrijven gemotiveerd om verdere stappen te nemen middels het engagement en stembeleid.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>Jaarlijks, ook in 2024, worden de bedrijven in onze beursgenoteerde aandelen- en obligatieportefeuilles beoordeeld op basis van verschillende klimaatcriteria. De bedrijven die niet aan deze criteria voldoen, komen niet in aanmerking voor opname in de portefeuille. Daarnaast worden de beheerders beoordeeld op o.a. hun vermogen om ESG aspecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen. Naar verwachting zullen we per 2024 aan beheerders van onze meer geconcentreerde aandelen portefeuille in ontwikkelde landen extra richtlijnen meegeven in de mandatering. Voor ons belangrijke thema's krijgen hierin meer nadruk, waaronder het thema energietransitie</p>
Water-, afval- en materiaalemissies	14. Natuurlijke soorten en beschermde gebieden	1. Aandeel beleggingen in ondernemingen waarvan de activiteiten van invloed zijn op bedreigde soorten 2. Aandeel beleggingen in ondernemingen zonder een beleid ter bescherming van de biodiversiteit voor operationele locaties die in het bezit zijn van de onderneming of door haar worden geleased of beheerd in of naast beschermde gebieden of in of naast gebieden met een grote biodiversiteitswaarde buiten beschermde gebieden	4,90%	-	Deze indicator is in 2023 voor het eerst opgenomen.	<p>Genomen maatregelen</p> <p>Begin 2023 hebben we met vijf bedrijven engagement gevoerd op het onderwerp biodiversiteit, waarbij de focus lag op het voorkomen van ontbossing in de toeleveringsketen van bedrijven. Eind 2023 zijn vijf bedrijven toegevoegd aan het engagement, als onderdeel van Nature Action 100 en het engagement via FAIRR op de eiwittransitie. Beide samenwerkingsverbanden zijn een wereldwijd door investeerders geleid initiatief gericht op het aanpakken van het verlies aan biodiversiteit en het beschermen van ecosystemen. We zullen bij het engagement een sectorspecifieke benadering hanteren en engagement voeren op onderwerpen die voor wat betreft impact op biodiversiteit het meest materieel zijn voor een bepaalde sector.</p> <p>In de ESG screenings die toegepast worden op de aandelen- en obligatieportefeuilles wordt de performance op de onderwerpen biodiversiteit en landgebruik en grondstoffengebruik meegewogen, voor de bedrijven waarvoor deze onderwerpen als relevant worden gezien.</p> <p>Geplande maatregelen</p> <p>In de passief beheerde beursgenoteerde aandelenportefeuille worden in 2024 nieuwe selectiecriteria geïntroduceerd, waaronder twee criteria die betrekking hebben op de prestaties van bedrijven op het thema biodiversiteit.</p> <p>Jaarlijks, ook in 2024, worden de beheerders beoordeeld op o.a. hun vermogen om ESG aspecten mee te wegen in de beleggingsbeslissingen. Naar verwachting zullen we per 2024 aan beheerders van onze meer geconcentreerde aandelen portefeuille in ontwikkelde landen extra richtlijnen meegeven in de mandatering. Voor ons belangrijke thema's krijgen hierin meer nadruk, waaronder de thema's biodiversiteit en eiwittransitie.</p>

Indicator ongunstige effecten op duurzaamheid	Parameter	Effecten 2023	Effecten 2022	Toelichting	Genomen maatregelen en voor de volgende referentieperiode geplande maatregelen en vastgestelde streefdoelen	
Indicatoren voor sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping						
Sociale thema's en arbeidsomstandigheden	1. Beleggingen in ondernemingen zonder een preventiebeleid voor arbeidsongevallen	Aandeel beleggingen in ondernemingen zonder een preventiebeleid voor arbeidsongevallen	2,61%	-	Deze indicator is in 2023 voor het eerst opgenomen.	<p>Genomen maatregelen In het engagement dat we voeren over leefbare lonen en leefbare inkomens komt dit onderwerp, waar relevant, aan de orde in de gesprekken die we voeren met bedrijven.</p> <p>Geplande maatregelen In de passief beheerde beursgenoteerde aandelenportefeuille worden in 2024 nieuwe selectiecriteria geïntroduceerd, waaronder criteria die betrekking hebben op gezondheid en veiligheid op het werk.</p>
Mensenrechten	9. Ontbreken van een mensenrechtenbeleid	Aandeel beleggingen in entiteiten zonder mensenrechtenbeleid	2,40%	5,47%	Het voornaamste effect op de indicator wordt veroorzaakt door ondernemingen die in 2022 geen mensenrechtenbeleid hadden en dit in 2023 wel hebben.	<p>Genomen maatregelen We voeren engagement met bedrijven die de beginselen van de Global Compact of de OESO-richtsnoeren schenden. Tegelijkertijd maakten in 2023 11 bedrijven onderdeel uit van een van de engagementprogramma's gericht op mensenrechten en arbeidsomstandigheden via het engagementprogramma 'leefbaar loon en leefbaar inkomen'.</p> <p>We vereisen van de beheerders van onze beleggingsportefeuilles een commitment aan de OESO richtsnoeren en de UNGP's. We monitoren de praktische toepassing van deze richtlijnen.</p> <p>We hebben het IMVB Convenant ondertekend. Als ondertekenaar committeren we ons aan een aanpak waarbij de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen, het daarbij behorende sectorspecifieke richtsnoer, en de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights als basis worden genomen om ESG-risico's te identificeren, te prioriteren en te adresseren.</p> <p>Geplande maatregelen We verwachten in 2024 geen aanvullende maatregelen te nemen rondom deze indicator.</p>

Beschrijving van beleid voor de identificatie en prioritering van de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren

Identificatie en prioritering van de belangrijkste ongunstige effecten

In het identificatieproces brengen we belangrijke duurzaamheidsthema's in kaart, waarbij de relevantie van deze thema's wordt beoordeeld vanuit twee invalshoeken:

- de mate waarin duurzaamheidsthema's relevant zijn voor mens, milieu en maatschappij; en
- de mate waarin duurzaamheidsthema's impact hebben op onze portefeuille.

De resultaten van dit identificatieproces worden in de vorm van een matrix in kaart gebracht. Met deze matrix als tool kunnen we uitdrukken welke duurzaamheidsthema's voor ons materieel zijn.

In het daaropvolgende prioriteringsproces kijken we enerzijds naar thema's die prioriteit moeten krijgen op basis van due diligence, gebaseerd op de mate van de ernst van de gevolgen en de waarschijnlijkheid dat het risico zich voordoet. Hierbij wordt de ernst van de gevolgen beoordeeld op basis van de schaal, reikwijdte en onomkeerbaarheid van de geïdentificeerde negatieve impacts. Anderzijds kijken we welke thema's aansluiten bij de voorkeuren en identiteit van PME en zijn deelnemers.

Bronnen die ten grondslag liggen aan deze risicoanalyse bestaan uit informatie van dataproviders, publiek beschikbare (bedrijfs)informatie, en informatie die naar voren komt uit gesprekken met stakeholders, zoals NGO's en vakbonden. Verder is, waar mogelijk, gebruik gemaakt van externe raamwerken. Een voorbeeld hiervan is het raamwerk van het Sustainability Accounting Standards Board, die laat zien welke thema's relevant zijn voor bedrijven in verschillende sectoren.

Voor de meest relevante ESG-thema's wordt een visie uitgewerkt in een position paper. Hierin wordt ook vastgelegd welk instrument het meest geschikt is om met het geprioriteerde thema aan de slag te gaan en de geïdentificeerde ongunstige effecten te beperken. Hierbij speelt het vermogen om het thema te beïnvloeden ook een rol, onder andere rekening houdend met:

- de (relatieve) grootte van de beleggingen gerelateerd aan het duurzaamheidsthema;
- of deze beleggingen actief of passief worden beheerd;
- (potentiële) samenwerkingsverbanden met andere investeerders;
- beschikbare informatie en data; en
- de geografische nabijheid.

Het hierboven beschreven proces van de identificatie en prioritering van duurzaamheidsthema's lag ook ten grondslag aan de selectie van de aanvullende indicatoren voor de belangrijkste ongunstige effecten ('beleggingen in ondernemingen zonder initiatieven voor koolstofemissie-reductie', 'het ontbreken van een mensenrechtenbeleid', 'natuurlijke soorten en beschermde gebieden' en 'beleggingen in ondernemingen zonder een preventiebeleid voor arbeidsongevallen'). Deze onderwerpen vormen een belangrijke basis voor de duurzaamheidsthema's waar wij ons op richten, zijn relevant voor de ondernemingen waarin we beleggen en zijn goed meetbaar.

Onze aanpak om ongunstige effecten te beperken

De wijze waarop we rekening houden met de belangrijkste negatieve effecten van de beleggingen op duurzaamheidsfactoren verschilt per onderwerp en beleggingscategorie. We hebben een aantal instrumenten tot onze beschikking die gebruikt kunnen worden om bij beleggingen rekening te houden met de belangrijkste ongunstige effecten. Deze instrumenten worden hieronder toegelicht.

Uitsluitingen

We hanteren voor zowel landen, als sectoren en individuele bedrijven een uitsluitingsbeleid. Zo sluiten we landen uit die onderworpen zijn aan relevante sancties door de VN Veiligheidsraad en/of de Europese Unie. Het gaat hierbij om sancties gericht op de centrale overheid in de vorm van een wapenembargo, een aandelenstop of een reisverbod. Ook beleggen we niet in ondernemingen waarvan de producten of diensten geacht worden een negatief effect op de maatschappij te hebben, zoals controversiële wapens, tabak, handvuurwapens voor civiel gebruik, pornografie, teerzandolie, steenkolen en bont. Daarnaast beleggen we sinds 2021 niet meer infossiele olie- en gasproducenten⁴⁵. Tot slot kunnen we besluiten een bedrijf uit te sluiten naar aanleiding van onvoldoende voortgang in een dialoogprogramma (engagement-led divestment).

ESG integratie

Via principiële randvoorwaarden aan de portefeuille worden ondernemingen, landen en vastgoed met ondermaatse prestaties op ESG-gebied uitgesloten van de beleggingsportefeuilles om de belangrijkste negatieve effecten op duurzaamheidsfactoren te beperken. Hierbij worden de volgende criteria gehanteerd:

- De duurzaamheid van de bedrijfsvoering van ondernemingen wordt beoordeeld op basis van verschillende onderwerpen, zoals CO₂-uitstoot, energie- en waterverbruik, ethiek, anti-corruptie en mensen- en arbeidsrechten. De overtuiging is dat ondernemingen met een lage ESG-score verantwoordelijk zijn voor de grootste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren. Daarom worden deze ondernemingen uitgesloten van de liquide aandelen en bedrijfsobligatie beleggingsportefeuilles. Ook wordt bij de aandelenportefeuilles specifiek gekeken naar ondernemingen met activiteiten die een grote impact kunnen hebben op het milieu. Ondernemingen actief in sectoren met een hoog klimaatrisico die het laagste scoren, worden uitgesloten van de beleggingsportefeuille. Verder worden beleggingen uitgesloten in ondernemingen uit de olie- en gassector om zo de belangrijkste ongunstige effecten op het milieu te beperken. Ondernemingen in een aantal bedrijfsobligatieportefeuilles worden kwalitatief beoordeeld op ESG-thema's als onderdeel van de kredietbeoordeling.
- We beleggen niet in staatsobligaties van landen die slecht scoren op financiële en maatschappelijke aspecten om de belangrijkste negatieve effecten van de beleggingen op duurzaamheidsfactoren te beperken. Op grond van het landenraamwerk worden overheden beoordeeld op verschillende onderwerpen zoals de kwetsbaarheid voor klimaatrisico's, de bereidheid en mogelijkheid van landen om zich aan te passen aan klimaatverandering, de mate van democratie en corruptie en de sociale ontwikkeling van een land. Wanneer een land op een van deze indicatoren onvoldoende scoort, wordt het uitgesloten van de staatsobligatie beleggingsportefeuilles.
- Bij vastgoedbeleggingen is de energie-efficiëntie van belang bij de beslissing om te beleggen in een bepaald vastgoedobject. Dit wordt onder andere gemeten aan de hand van energielabels en energieverbruik. In een aantal portefeuilles wordt gewerkt aan mogelijkheden om vastgoed energie efficiënter te maken.

⁴ De uitsluiting van ondernemingen uit de olie- en gassector wordt gedaan op basis van sectorclassificaties van de benchmarkproviders.

⁵ De genoemde uitsluitingen worden gedaan op basis van data van externe dataproviders. Voor de volledigheid van de uitsluitingen is PME afhankelijk van de volledigheid van de beschikbaar gestelde data.

Naast een afbakening van waarin belegd mag worden middels bovenstaande randvoorwaarden, is er ruimte voor vermogensbeheerders om te beoordelen in welke specifieke bedrijven, landen en vastgoedobjecten wordt belegd. Bij de selectie van de vermogensbeheerders en beleggingsinstellingen wordt met ESG-kenmerken rekening gehouden. Voor alle nieuw aangestelde vastgoedmanagers is deelname aan de GRESB-benchmark verplicht. Van alle vermogensbeheerders wordt verwacht dat zij de UN Principles for Responsible Investment (PRI) ondertekenen, en een duidelijk ESG-beleid en een goed proces van ESG-integratie hebben. Vermogensbeheerders zijn verplicht ESG-kenmerken mee te nemen in hun beleggingsbeslissingen. Ieder jaar worden vermogensbeheerders beoordeeld op basis van de zogenaamde 'Planet-toets'. Daarbij worden punten gegeven voor het niveau van het beleid, de ESG-integratie en ESG-rapportage.

Actief aandeelhouderschap

Naast het uitsluiten van ondernemingen beogen we invloed uit te oefenen op de strategie van ondernemingen om de ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren te beperken. Met een selectie van bedrijven (geselecteerd aan de hand van ons prioriteringsproces) gaan we in dialoog over hun duurzaamheidsprestaties. Daarnaast maken we gebruik van ons stemrecht om de dialoog kracht bij te zetten. Hieronder lichten we dit verder toe

- **Engagement:** Door middel van dialoogprogramma's voert PME engagement over uiteenlopende onderwerpen met een selectie van bedrijven in de beursgenoteerde aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles. Dit engagement is ofwel thematisch van aard op onderwerpen zoals leefbaar loon of inkomen, biodiversiteit en de energietransitie, ofwel breder van aard waarbij meerdere onderwerpen worden geadresseerd tijdens engagementgesprekken. Ten slotte bestaat er een laatste type engagement welke gericht is op het mitigeren van specifieke misstanden waarbij bedrijven internationale standaarden omtrent mensen- en arbeidsrechten onvoldoende naleven. Dit laatste type engagement wordt gevoerd indien er ernstige controverses worden gedetecteerd bij ondernemingen naar aanleiding van periodiek uitgevoerde screenings.
- **Stemmen:** We voeren een wereldwijd stembeleid uit voor beursgenoteerde ondernemingen waarin we beleggen over onderwerpen als goed ondernemingsbestuur en klimaat.

Verantwoordelijkheden voor het beleid en goedkeuring

Het beleid en processtuk om de belangrijkste ongunstige effecten te identificeren en prioriteren hangt sterk samen met de uitvoering van het stembeleid, de engagementprogramma's, het uitsluitingsbeleid en de beleggingsstrategieën omdat in deze documenten is vastgelegd hoe duurzaamheidsfactoren worden meegenomen in de beleggingsbeslissingen.

De eindverantwoordelijkheid voor ons algehele beleggingsbeleid ligt bij het bestuur van PME. Deze stelt de kaders voor het beleggingsbeleid op en alle beleidsaanpassingen moeten door het bestuur worden goedgekeurd. Bij de besluitvorming wordt het bestuur bijgestaan door de Commissie Balans- en Vermogensbeheer. Deze commissie is verantwoordelijk voor de advisering van het bestuur en bestaat naast bestuursleden ook uit onafhankelijke leden die op basis van hun deskundigheid zitting hebben in de commissie. MN adviseert over het beleggingsbeleid en voert een deel van de beleggingen zelf uit. MN adviseert ook over het uitbesteden van beleggingen aan andere vermogensbeheerders. Het bestuur van PME blijft eindverantwoordelijk voor de beleggingen en legt jaarlijks verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan en aan de raad van toezicht.

Bovenstaande onderdelen zijn vastgelegd in ons beleid Verantwoord Beleggen. Dit beleid is goedgekeurd op 30 juni 2022, door het bestuur van PME en wordt jaarlijks geëvalueerd. In 2023 heeft dit niet geleid tot aanpassingen in het beleid.

Foutmarge methodologieën

De ongunstige effecten die zijn aangemerkt door de SFDR als belangrijk, komen grotendeels overeen met de onderwerpen die PME heeft geïdentificeerd. Bij de identificatie en prioritering van de belangrijkste ongunstige effecten wordt gebruik gemaakt van verschillende informatie zoals die van dataproviders en publiek beschikbare informatie. Het is mogelijk dat deze informatie niet altijd accuraat is en er zijn veel verschillende manieren om data te wegen en aggregeren in de vorm van ESG-scores. Voor wat betreft de beschikbaarheid van informatie geldt dat met name informatie over grote ondernemingen beter beschikbaar is en dat grote ondernemingen ook eerder blootgesteld worden aan controverses omdat de reikwijdte van hun activiteiten en waardeketen breder is. Dit kan erin resulteren dat voor kleinere ondernemingen of voor onderbelichte beleggingscategorieën bepaalde belangrijke ongunstige effecten tot nog toe onderbelicht zijn in publiek beschikbare informatie.

Beschrijving van de gebruikte databronnen

Voor de indicatoren voor bedrijven en overheden maken we gebruik van twee dataproviders om te rapporteren over de belangrijkste ongunstige effecten: Morgan Stanley Capital International (MSCI) en Institutional Shareholder Services (ISS). Deze dataproviders zijn gekozen op basis van een uitgebreid selectieproces, waarbij onder meer is gekeken naar de beschikbaarheid en kwaliteit van de data op de PAI indicatoren. ISS data wordt gebruikt voor de indicatoren 1 t/m 3. Voor de indicatoren 4 t/m 16 en de geselecteerde optionele indicatoren gebruiken we MSCI-data. Deze data is vooralsnog met name beschikbaar voor de volgende beleggingscategorieën: beursgenoteerde aandelen, bedrijfsobligaties en staatsobligaties.

Voor beleggingen in fondsen die investeren in private, niet-beursgenoteerde bedrijven ('private equity'), is slechts beperkt data beschikbaar. Voor die beleggingen heeft het private equity team van MN via de jaarlijkse due diligence uitvraag informatie opgevraagd bij de betreffende managers. Deze vragen inzake de ongunstige effecten zijn door 26 van de 30 actieve managers beantwoord. Voor de discontinued en passieve managers (partijen waarbij MN niet deelneemt in het meeste recente fonds) waren dit er 7 van de 9. Van de managers die de vragenlijst hebben ingevuld, geeft slechts een zeer klein deel aan te (gaan) rapporteren over de PAI-indicatoren. De private equity portefeuille had dato 31-12-2023 een omvang van € 3.680.094.849,-, dit komt neer op circa 7% van ons totale belegde vermogen.

We hebben gekeken of de benodigde data handmatig aangevuld kon worden middels aangeleverde European Data Convergence Initiative (EDCI) datasheets. Deze data bleek uiteindelijk niet van het gewenste kwaliteits- en betrouwbaarheidsniveau. Het EDCI streeft naar verbetering en verwacht de komende jaren een validiteitstoets voor de aangeleverde data te implementeren. Als gevolg verwachten wij dat de informatie uit de vragenlijst volgend jaar van betere kwaliteit zal zijn.

Voor de data inzake vastgoed, PAI 17 en 18, maken we gebruik van data die gerapporteerd wordt door de externe vastgoed vermogens- en fondsbeheerders aan Global Real Estate Sustainability Benchmarks (GRESB). De vastgoedportefeuille had dato 31-12-2023 een omvang van € 3.411.335.998,-, dit komt neer op circa 6% van ons totale belegde vermogen.

Engagementbeleid

We zijn een betrokken aandeelhouder en voeren als zodanig een betrokkenheidsbeleid. Dat betekent dat we toezien op hoe ondernemingen omgaan met duurzaamheidsprestaties en met ondernemingen daarover in gesprek gaan. Op deze manier beogen we invloed uit te oefenen op bedrijven zodat zij hun duurzaamheidsprestaties verbeteren. Daarnaast stemmen we op aandeelhoudersvergaderingen van de ondernemingen waarin we aandelen houden.

Met betrekking tot de ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren hebben bepaalde thema's een rol in het stembeleid en het engagementprogramma.

Leefbaar inkomen in agrifood

In dit programma wordt bedrijven uit de agrifood sector gevraagd zich te committeren aan leefbare inkomens voor koffie- en cacaoboeren, en te doen wat binnen hun invloedssfeer ligt om deze mogelijk te maken.

- Relevante verplichte indicatoren: 10, 11
- Relevante aanvullende indicatoren: 9

Leefbaar loon in textiel

Het doel van dit programma is textiel bedrijven te stimuleren zich te committeren aan leefbare lonen in fabrieken waar hun kleding gemaakt wordt en te doen wat binnen hun invloedssfeer ligt om deze leefbare lonen mogelijk te maken.

- Relevante verplichte indicatoren: 10, 11
- Relevante aanvullende indicatoren: 9

Energietransitie

Het doel van dit programma is bedrijven te bewegen om hun klimaatstrategieën in lijn te brengen met de doelstellingen van het Parijse klimaatakkoord, en om klimaatgerelateerde financiële risico's van de geselecteerde bedrijven te reduceren. Een aanvullende doelstelling van het dialoogprogramma is het opbouwen van sectorkennis op het gebied van klimaat, milieu en de energietransitie. De kennis die wordt opgedaan over specifieke sectoren bij het voeren van dialoog kan gebruikt worden als input voor verdere ESG-integratie, met name voor het verder verfijnen van de portefeuille-constructie.

- Relevante verplichte indicatoren: 1, 2, 3, 4, 5 en 6
- Relevante aanvullende indicatoren: 4

Biodiversiteit

Met dit engagementprogramma beoogt PME dat bedrijven targets formuleren en gaan rapporteren over biodiversiteit, in lijn met de doelstellingen die zijn vastgesteld in het Kunming-Montreal Global Biodiversiteit Framework. De finale versie van het TNFD framework en het ontwikkelen van science-based targets for nature bieden handvatten voor bedrijven om dit thema te implementeren in hun bedrijfsactiviteiten. Het doel is het verminderen van de negatieve impact van bedrijven op biodiversiteit en bij te dragen aan het herstel van natuur.

- Relevante verplichte indicatoren: 7
- Relevante aanvullende indicatoren: 14

Nederlands beursgenoteerde ondernemingen

Het doel van dit programma is toezicht houden op Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen om op deze manier hun langetermijnwaarde te borgen en mogelijke reputatierisico's te mitigeren. Om onze betrokkenheid als aandeelhouder in de Nederlandse markt kracht bij te zetten, wordt de dialoog met deze ondernemingen doorlopend gevoerd.

- Relevante verplichte indicatoren: 13
- Relevante aanvullende indicatoren: geen

Breder engagement

Dit engagement richt zich op een breed aantal onderwerpen die voor ondernemingen van belang zijn, afhankelijk van de aard van de onderneming en de diensten of producten die een onderneming levert. Naast de bestuurlijke aspecten van ondernemingen wordt hierbij ook expliciet naar milieu, sociale en strategische onderwerpen gekeken. Goed engagement gaat namelijk verder dan de bestuurskamer, ondernemingen hebben grote impact op de maatschappij. Via dit engagement worden alle verplichte PAI indicatoren die relevant zijn voor ondernemingen geadresseerd, met uitzondering van indicator 4, 8, 11, 12 en 14. Verder worden de aanvullende indicatoren 4 en 14 geadresseerd door deze engagement activiteiten.

Controverses

Het doel van dit programma is bedrijven te stimuleren gedegen due diligence (gepaste zorgvuldigheid) toe te passen binnen hun organisatie en toeleveringsketen, in lijn met de OESO-richtlijnen, en de UN Global Compact Principles en de UNGP's.

- Relevante verplichte indicatoren: 10, 11
- Relevante aanvullende indicatoren: 9

Wanneer de ongunstige effecten onvoldoende verminderen, kunnen we de thema's en het daaraan verbonden stembeleid en/of engagementprogramma heroverwegen.

Meer informatie over het engagementbeleid en stembeleid is [hier](#) te vinden.

Verwijzing naar internationale standaarden

Milieu

- Relevante verplichte indicatoren: 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7
- Relevante aanvullende indicatoren: 4 en 14

We onderschrijven verschillende nationale en internationale richtlijnen en standaarden die te maken hebben met verantwoord beleggen. Zo zetten we ons in om de afspraken en doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs te behalen. Ook hebben we het klimaatcommitment van de financiële sector ondertekend, die onder meer voorziet in de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de financiering van de energietransitie.

We beogen een bijdrage te leveren aan een 1,5 graden scenario conform het Klimaatakkoord van Parijs. Zo is ons streven dat in 2030 onze beleggingen in aandelen en bedrijfsobligaties in absolute zin 50 procent minder CO₂ uitstoten dan in 2019. Het lange termijn doel van ons klimaatbeleid is om de uitstoot van de totale beleggingsportefeuille te reduceren naar 'netto nul' in 2050.

Een van de middelen die we gebruiken om deze ambitie te verwezenlijken, is de dialoog voeren met bedrijven die veel kunnen betekenen voor de energietransitie en een groot risico lopen als zij hun bedrijfsmodel niet aanpassen. Om te beoordelen of de reductietargets van een specifiek bedrijf waarmee engagement wordt gevoerd in lijn zijn met de doelstellingen van het Klimaatakkoord, hanteert PME de sectorspecifieke reductiepaden van het Transition Pathway Initiative (TPI) en het Net Zero Scenario van de International Energy Agency (IEA) uit 2021.

Binnen het engagementprogramma biodiversiteit wordt gevraagd om transparante rapportage en het zetten van targets, in lijn met de doelstellingen die zijn vastgesteld in het Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework. De ontwikkelingen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden op het gebied van rapportage en standaardzetting, zoals de finale versie van het raamwerk van de Taskforce on

Nature-related Financial Disclosures en de eerste science-based targets for nature, bieden handvatten voor bedrijven om rapportage op biodiversiteit te verbeteren.

Jaarlijks rapporteren we over de CO₂-voetafdruk van de beleggingen. Door ondertekening van de Montréal Pledge heeft PME zich gecommitteerd aan het jaarlijks meten en publiceren van de 'carbon footprint' (CO₂-voetafdruk) van de beleggingen. Op dit moment meet PME de CO₂-voetafdruk van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de methodiek die wordt voorgeschreven door het Partnership for Carbon Accounting Financials (PCAF) en de Technical Expert Group on Sustainable Finance van de EU (EU TEG).

Ons [Klimaatplan](#) beschrijft per beleggingscategorie onze ambities en doelstellingen, de maatregelen die we implementeren, en wat ons nog te doen staat.

Arbeidsrechten en mensenrechten

- Relevante verplichte indicatoren: 10, 11, 12, 13 en 16
- Relevante aanvullende indicatoren: 1, 9

Het is belangrijk dat bedrijven arbeidsrechten en mensenrechten respecteren én binnen de toeleveringsketen invloed aanwenden zodat hun partners en toeleveranciers dit ook doen. Dan gaat het erom dat overal ter wereld mensen hun werk veilig en gezond kunnen uitoefenen, maar ook dat zij recht hebben op een leefbaar loon of inkomen en dat zij niet bang hoeven te zijn om misstanden op en rond de werkvloer aan te kaarten. Om de voortgang van bedrijven binnen de engagementprogramma's op die onderwerpen te beoordelen, hanteert PME de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen, de UN Guiding Principles on business and human rights (UNGPs), de UN Global Compact Principles en de ILO-conventies als belangrijk uitgangspunt.

Goed ondernemingsbestuur

- Relevante verplichte indicatoren: 13
- Relevante aanvullende indicatoren: geen

We vinden het belangrijk dat bedrijven en landen goed worden bestuurd. Bedrijven moeten goede werkgevers zijn door personeel goed te belonen, en rechtvaardig en proportioneel om te gaan met het beloningsbeleid voor de top van het bedrijf. Er moeten duidelijke en transparante procedures zijn voor het ontwikkelen van het beloningsbeleid en bonussen voor bestuurders. Als langetermijnbelegger is het voor ons tevens belangrijk dat ondernemingen zich niet richten op maximale winst op de korte termijn, maar op een goede prestatie van de onderneming op lange termijn en houdbaarheid van het bedrijfsmodel. Het beloningsbeleid moet daarom ook gericht zijn op de langetermijnprestaties en houdbaarheid van het bedrijf. De Nederlandse Corporate Governance Code is voor ons een belangrijke leidraad voor het onderwerp goed ondernemingsbestuur.

Historische vergelijking

Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste verschillen tussen 2022 en 2023. Voor een uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de kolom 'Toelichting' in de tabel.

Op basis van de PAI-berekeningen en beschikbare data voor onze beheerde beleggingen, lijkt er het afgelopen jaar een positieve trend te zijn en een daling van de ongunstige effecten. Wat betreft een van onze belangrijke thematische onderwerpen, namelijk CO₂-emissies, geldt dat voor onze beheerde beleggingen deze emissies in het afgelopen jaar zowel in absolute termen als in intensiteit zijn afgenomen. Deze ontwikkeling is mede te danken aan de maatregelen die we hebben genomen, waaronder het uitsluiten van bepaalde bedrijven. We zien in de data ook terug dat er bedrijven zijn die in 2023 positievere scores op een ongunstig effect door bijvoorbeeld lagere CO₂-emissies of beter beleid. Bij sommige indicatoren is er nog steeds een beperkte beschikbaarheid van data. In bepaalde gevallen is de beschikbaarheid van data zelfs verminderd ten opzichte van vorig jaar. We zijn proactief bezig met het verbeteren van zowel de kwaliteit als de beschikbaarheid van data bij onze leveranciers. We voeren hierover gesprekken met onze dataleveranciers en zetten ons in voor een hogere kwaliteit en beschikbaarheid van data.

Heeft u nog vragen?

Mail of bel gerust. Wij helpen u graag:

PME pensioenfonds

 via het contactformulier op www.pmepensioen.nl/contact

 088 - 1947 001

 www.pmepensioen.nl

